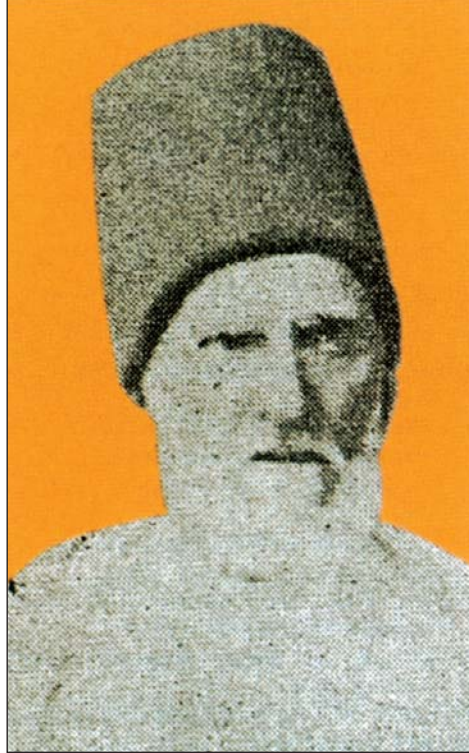

Doç.Dr. Cahit Atasoy

Eyüp'te Yaşamış Olan Zekâî Dede ve Hüseyin Fahrettin Dede gibi iki büyük bestekârın Türk Musiki tarihindeki Yeri

Doç.Dr. Cahit Atasoy
İTÜ Konservatuvarı öğretim üyesi

Zekâî Dede, Eyüpsultan Belediyesi Kültür ve Turizm
Müdürlüğü Arşivinden

Bilindiği gibi, bir vatanın büyüklüğünü bütün bir millet meydana getirir. Yüksek bir tabii zevkle yaşayan millet kendi içinden kahramanlar yetiştirir. Millet de kahramanlar da ta-

bii olarak sakin, sade yaşarlar. Fakat onları harekete geçiren fikirlerle duyguları anlatan mütefekkirler ve sanat-kârlar olur.

Bütün fikirleri ve duyguları muharrirler yazılarıyla; ressamalar resimleriyle, mimarlar âbideleriyle ve musikişinaslar nağmeleriyle ortaya koyar, gösterir, tesbit ve terennüm eder ve sevdirebilirler. Böylece fikirsiz ve hissiz geçen zamanların boş olmadığını, bizimkilere benzeyen duygularla dolu bulunduğunu görüp anlamamız mümkün olur.

Ama tarih boyunca biz daha ziyade yazmaktan çok yapmakla yetindiğimizden ve bilhassa bizi zaten din farkı ve düşmanlığı yüzünden yadırgayan yabancılar, tarihimizde hep kendi aleyhlerine olduğu için en çok ilgilendikleri fetihlerimizden hareket ederek hep bunlardan bahsetmeye kalktıklarından, onların tesiriyle midir nedir; biz de başlıca fetihlerimiz üzerinde durur, daha çok onları anlatır olmuşuzdur.

Öyle ki, yüksek ve ince bir medeniyete sahip olduğumuz, çevremize san'atımız ve lisanımızla olsun ettiği-

Zekâî Dede Mezar taşı, , Eyüpsultan Belediyesi Kültür ve Turizm Müdürlüğü Arşivinden

miz tesirleri maalesef gereği gibi söyleyememiştir.

Bu bakımdan şimdi geçen yüzyılda Eyüpsultan'da yaşamış olan Zekâî Dede ve Hüseyin Fahrettin Dede gibi çok büyük iki musikîşinasın, bestekârın musikî tarihimize altın harflerle geçen değerlerinden bir kere daha bahsetmek bizler için ve gelecek nesillerimiz adına faydalı ve hayırlı olacağını zannediyorum.

Zekâî Dede, Klasik Türk Musikî'sinin son büyük bestekâridir. Hanende, Kudümzen olup, biraz da ney çalıyordu. 1825-1897 yılları arasında tam 72 yıl, Eyüp'de doğup Eyüp'de yaşamış ve yine Eyüp'de ölmüştür. Oturduğu ev Kurukavak Caddesi üzerindeydi. Mezarı, Piyerloti'ye çıkarken yolun hemen solunda, Kaşgârî Nakşî Dergâhı civarındadır. Musikîşinas oğlu Ahmet Irsoy ile kızından torunu Otakçılar Camii imamı yine musikîşinas Münir Kökten de Zekâî Dede'nin yanında yatmaktadırlar.

Zekâî Dede, kendisini 18 yaşında hâfız eden Kur'an hocası amcası ile hat hocası olan babasının hocalık yaptıkları Lâlizade Abdülbaki İlkokulunu bitirdi. Eyüp Camii hatibi Mustafa İzzet Efendi de onun sülüs ve ne-

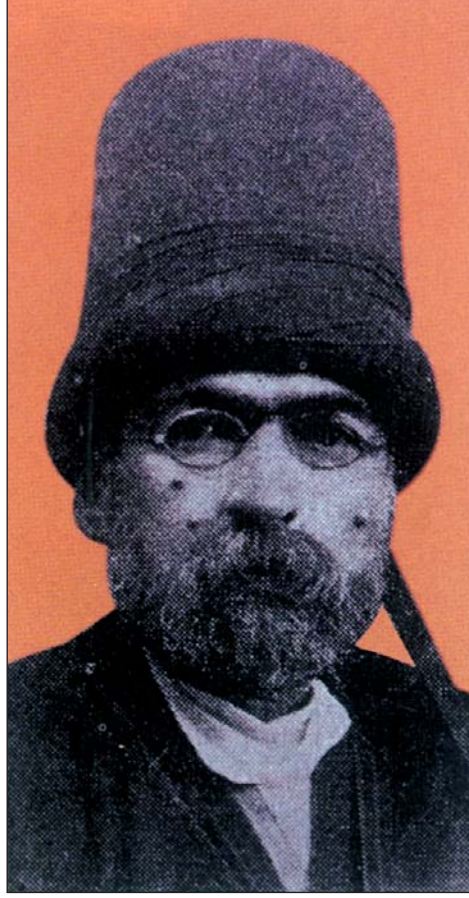
sih hocası olmuştur.

O, Eyüp'lü klasik musikîmizin değerli bir bestekârı olan Eyyübî Mehmet Bey'den ilk Türk Musikîsi derslerini aldı. Hocası daha sonra onu Dede Efendi'ye götürüp, bu büyük bestekârın talebesi yaptırmıştır.

Bu arada Eyüp Bahariyesi sahil sarayında oturan Prens Mustafa Fazıl Paşa, şöhretini duyduğu Zekâî Dede'yi önce burada, daha sonra Mısır'daki sarayında tam 12 yıl yanında bulundurup onu musikî işlerini düzenlemeye, musikî yapmaya memur etmiştir.

Zekâî Dede Mısır'dan döndükten sonra Yenikapı Mevlevihanesi'ne devam edip, burada âyin okumaya başlamıştır. Talebesi Hüseyin Fahrettin Dede'nin Bahariye Mevlevihanesi'ndeki Kudümzenbaşılığını bu meyanda üzerine aldı. Bir taraftan da Darüşşafaka'da musikî öğretmenliğine devam etti. Son hastalığında zayıf düşmesine rağmen, her iki işini ölünceye kadar yaptı.

Son derece namuslu, temiz, nazik, terbiyeli, dindar bir insandı. Mükemmel Arapça, iyi derecede Farsça biliyordu. Bir sözlü eser bestekârı olan Zekâî Dede, bir güfteye şöyle bir

Hüseyin Fahrettin Dede, Eyüpsultan Belediyesi Kültür ve Turizm Müdürlüğü Arşivinden

baktıktan sonra bestesini meydana getiriyordu.

Eserlerinin sıralaması şöyledir: 132 dinî eseri vardır. Bunlar 5 yin, 1 Mersiye, 4 Tesbih, 4 Durak, 38 Şuğl, 80 İlahî'dir.

Dinî olmayan eserleri: 1 Kâr-ı Nâ-tık, 2 Kâr, 40 Beste, 8 Nakış Beste, 23 Ağır Semâî, 22 Yürük Semâî, 27 Şarkı ve 8 Marş'tır.

Yani elimizdeki bütün eserlerinin sayısı 263 olmaktadır.

Şimdi bütün söylediklerimizden sonra Zekâî Dede gibi bir bestekâr için şöyle bir değerlendirme sıralaması yapabiliriz:

1. Zekâî Dede, başlangıçtan Dede'ye kadar gelen bestekârların eserlerini ve Dede'nin bütün bestelerini hafızasında taşıyordu. 80 fasıl geçmiş, ikibini aşkın eser repertuarında idi. O, bütün bu eserleri talebelerine aktararak, notasızlığın hüküm sürdüğü bir yerde onları unutulmaktan kur-

tarmıştır. Ayrıca kendisinin birer klasik inci olan örnek alınabilecek eserleri de bugün bir hazine değeri olarak elimizin altında bulunmaktadır.

2. Zekâî Dede, talebesinden hiçbir şey kabul etmezdi. Mükemmel bir hocaydı. Sayısız talebe yetiştirmiştir. Bunlar arasından büyük musıkî bilgileri, bestekârlar, icracılar çıkmıştır. Bir fikir vermiş olmak için bazıların adlarını aşağıda sıralamış buluyorum.

Rauf Yekta (Musıkî bilgini, bestekâr)

Dr. Suphi Ezgi (Musıkî bilgini, bestekâr, klâsik tambur icracısı)

Otakçılarlı Ahmet Efendi

Dr.Arif Atâ (Kemencevî)

Hacı ri f Bey

Kaşıyarık Hüsameddin Bey (Hanende)

Ahmet Irsoy (Bestekâr)

Ahmet Avni Konuk (Bestekâr)

Hüseyin Fahrettin Dede (Musıkî bilgini, bestekâr)

Kâzım Uz (Bestekâr, musıkî mualimi, İstihahat-ı Musıkî kitabı yazarı.)

3. Zekâî Dede, Klasik Türk Musıkîsi ruhunu kavramış olarak bütün eserlerinde bunu eksiksiz olarak ortaya koymuştur. Bugün yalnız şarkı formunda eser yazanlar, onun dinî ve dindışı her formda eser yazmış olmasına bakmalıdırlar.

Zekâî Dede, Dede'den sonra beş âyin yazmış olmakla bu formdaki eserler açısından ikinci sırayı almaktadır. Arapça güfteli âyinine ve şugullarında güftelerin Arapça olması dışında, kendisi aynı zamanda uzun müddet Mısır'da kalmış bulunmasına rağmen eserlerinde Arap müziği üslubu yoktur.

4. Zekâî Dede'nin bu beldedeki varlığından dolayı, burada musıkî tarihimize Eyüp Musıkî Mektebi denildiği yerde akla hep bu büyük musıkîşinasın geldiği görülür.

Şimdi Zekâî Dede ile ilgili söylediklerimi bitirirken, onunla ilgili iki öncelikli dileğim var. Madem ki Eyüb'ün bir sokağına onun adı veril-

miştir. Öyleyse bu defa Eyüp Sultan'da bir Zekâî Dede Konservatuarı'nın en kısa zamanda açılmasını temenni ediyorum. Bu arada Zekâî Dede'nin bütün eserlerinin basılarak, en başta bütün Türk Musikisi mensuplarına mâledilmesi ayrıca içten dileğimdir.

Tebliğimin konusunda yer alan Eyüp'te yaşamış olan ikinci büyük bestekâr, musîkî bilgini, hoca, ney virtüözü Hüseyin Fahrettin Dede'dir.

Beşiktaş'ta 1854 yılında doğdu. Beşiktaş Rüştiyesi'nde (ortaokul) okudu. Bundan sonra ise çok özel, itinalı öğrenim gördü. Tasavvuf, Arapça öğrendi. Mesnevi dersleri aldı. Farsça ve Fransızca da öğrendikleri arasındadır. Zekâî Dede'den Türk Musikisi ve Mızıkay-ı Hümayun hocalarında Hacı Ratip Efendi'den batı müziği ve flüt öğrendi. Neyzenbaşı Salih Dede'den ve neyzen Yusuf Paşa'dan ney öğrendi. Şeyh Abdülhalim Efendi'den Hamparsum notasını, dini ve dini olmayan söz ve saz alanında Türk Musikisi repertuarını edindi.

Hüseyin Fahrettin Dede, Beşiktaş'tan Eyüp Bahariye'de bir sahil konağına naklettikten sonra, buradayken tam 23 yaşında Bahariye Mevlevihanesine şeyh oldu. Bu mekanda 34 yıl şeyhlik yaptı ve 1911 yılında ölünce Dergah'ın türbesinde babasının yanına gömüldü.

Eyüp'te yaşamış ve bugün de bu beldede medfun Hüseyin Fahrettin Dede için de şöylesine bir değerlendirme sıralaması yapabiliriz:

1. Hüseyin Fahrettin Dede az sayıda eser bestelemiş ama yüksek bir bestekardır. Dini eser, saz eseri ve şarkı bestelemiştir. Bunların hepsi klasik üsluptadır. Ancak bunlar arasında en parlak olan ve bütün ayınlar içinde bir taç ayın değerinde "Açmaşiran" ayını vardır.

2. Hüseyin Fahrettin Dede, zamanın konservatuarları addettiğim Mevlevi tekkelerinden biri olan Bahariye

Mevlevihanesi'nin başında olarak talebeler yetiştirmiştir. Bilinen odur ki bu mevlevi tekkelerinde Edebiyat, Arapça, Farsça, Osmanlıca, Türkçe gibi diller, tasavvuf dini bilgiler, edep-adap, Türk Musikisi Nazariyatı, saz dersleri, bilhassa Ney öğretiliyordu. Semazen yetiştiriliyordu.

Onun talebeleri arasında musiki bilginleri, bestekar ve icracılar vardır:

Hüseyin Sadettin Arel (Musiki Bilgini, hoca, bestekâr)

Dr. Suphi Ezgi (Musiki Bilgini, bestekâr, tanbur icrası)

Rauf Yekta Bey (Musiki Bilgini, bestekâr)

Emin Dede (Neyzen, bestekâr)

Kâzım Uz (Bestekâr, musiki hocası)

Musullu Şeyh Osman Dede (Hanende)

Münir Kökten (Bestekâr)

Nurullah Kılıç (Neyzen)

3. Hüseyin Fahrettin Dede'nin Türk Musikisi tarihine geçecek en önemli tarafı akrabaları olan Yenikapı Mevlevihanesi şeyhi Celaleddin Efendi ve Galata Mevlevihanesi şeyhi Ataullah Efendi ile beraber Türk Musikisi sistemini yeniden gözler önüne sermeleridir. Daha önce II. Murad zamanında Bedri ve II. Bayezid döneminde Seydi'nin Türk Musikisi sisteminin 24 sese dayandığını söylemelerinden sonra şimdi de bu üç Mevlevi şeyhi bunu Rauf Yekta Bey, Dr. Suphi Ezgi ve Hüseyin Sadettin Arel'e bildirmeleriyle, bugün Musikimize bir güneş doğmuşçasına Türk Musikisi rayına oturmuş bulunmaktadır.

Bu iki büyük bestekar Eyüp Sultan'da yaşamış olduklarından ve yine burada yattıklarından dolayı, bu beldenin sakinleri için böylesine insanların diyarında olmak herhalde büyük bir şereftir.

Bu vesileyle bir an evvel Bahariye Mevlevihanesi'nin de aslına uygun olarak yeniden yapılmasını temenni ediyorum.*

* Yayınlayanın Notu: Sn. Atasoy'un yazdıkları ve söyledikleri hususlarda - Bahariye Mevlevihanesi - Sn. B. Tanman, Sn. F.E. Kara'nın hazırladığı "Yeni-den ihya ve inşaa projesi dosyası" Eyüpsultan Belediyesi aracılığı ile İst. Büyükşehir Belediye Başkanı Sn. R. Tayyip Erdoğan'a iletilmiştir.